

szłościowej. Ale rewolucyi społecznej nie podobna dokonać w jednóm mieście choćby największem. Otoczenie Paryża pozostało mu wrogiem albo obojętnem. Na nic się nie zdała przemiana własności duchownej na własność społeczną, na nic zbawienne prawa, normujące stosunki pracy, na nic pójść musiały wszystkie inne reformy, jakie komuna paryżka w ciągu swego kilkumiesięcznego istnienia zaprowadzić zdołała. Krok za krokiem posuwały się w głąb Paryża masy żołdactwa Wersalczyków, morderczym pasem dział i bagnetów ściskano stolicę kraju, klasyczne miasto rewolucyi.

Dnie komuny były policzone. Członkowie jój rozstrzeliwani masami, lub dla rozrywki żołnierzy kartaczowani na placach Paryża ubywali z dniem każdym, aż na zwłokach 35,000 komunardów zatknięto chorągiew porządku i zainaugurowano rządy trzeciej rzeczypospolitej francuskiej.

Komuna była wprawdzie obfitym upustem krwi robotniczej ale właśnie przez to stała się strasznym przykładem dla robotników i okazała im krwawemi dokumentami, czego mają się spodziewać od nowoczesnej republikańskiej burżuazji.

Rząd święcił święto porządku, własność prywatna została ocaloną, właściciele mogli spokojnie pobierać renty i procenta, robotnicy zmasakrowani milczeli głucho przez lat sześć. Ale już w r. 1876 zwołuje się do Paryża pierwszy kongres proletaryatu, i zaczynają na nowo wychodzić pisma i dzienniki socyalistyczne a na trzecim kongresie w Marsylii w r. 1879 zgromadzeni reprezentanci robotników mieli za sobą kilkadziesiąt tysięcy zorganizowanych popleczników. To odrodzenie się i powrót do dawnego życia i energii jest tém ważniejsze, że pochodziło ono w zupełności od mas roboczych. Wszyscy wybitni przewodcy byli od czasów komuny na wygnaniu. Dopiero amnestya r. 1879 powołała ich nazad do ojczyzny. Wrócili też tłumnie, wrócili i zorganizowali w krótkim przeciągu czasu proletaryat francuski w trzech partyach, które wszystkie zasadniczo wypisały na swych sztandarach walkę z obecnym systematem społecznym, walkę klasową stanu czwartego, z warstwami uprzywilejowanymi. Tylko w środkach téj walki różnią się wspomniane stronnictwa między